
СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ, НАУЧНА ИНФОРМАЦИЯ
И КУЛТУРНА ПОЛИТИКА

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.ф.н. Боряна Владимирова Христова
за дисертационния труд на Цветанка Христова Панчева
„КРАЕЗНАНИЕТО В БЪЛГАРИЯ : БИБЛИОГРАФСКО-КНИГОВЕДСКИ
ПОДХОД“ за присъждане на научната степен „ Доктор на науките“ в
професионално направление 3.5. Обществени комуникации и
информационни науки

Данни за кандидата

Цветанка Панчева е изтъкнат български библиограф, краевед и изследовател на книжнината с дълга и успешна кариера. Голяма част от професионалния си път дотук тя измина в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ първоначално като методист, а после като началник отдел „Ретроспективна библиография“, ръководител на Центъра за национална библиография, научен секретар на библиотеката и на Специализирания научен съвет по библиотечно-информационни науки към ВАК, ръководител направление „Дигитална библиотека“. Тъй като голяма част от този път изминахме заедно, мога да кажа, че бях свидетел как тя израства като първостепенен специалист и експерт – библиограф и организатор на метаданни, като сериозен изследовател, склонен като всички големи библиографи, към перфекционизъм в работата си. Всички тези качества тя разгръща и в докторската си дисертация, посветена на краезнанието в България.

Качествата си на експерт тя демонстрира при участието си в няколко изключително важни научно-изследователски проекти като

„Дигитализация и запазване на писменото наследство на България“; „ИМРАСТ“, свързан с европейското културно наследство; „Книгата и четенето – книжовно-документалното наследство в българските библиотеки и музеи“; „Изследване и анализ на информационните компетентности на студентите от ФФ на СУ“ и др.

Доцент Панчева започва преподавателската си дейност в катедра БНИКП на Софийския университет още през 1995 г. /като хоноруван преподавател/ с курсовете „Краеведска библиография“, „Дигитализация и дигитализиране“ и „Регионална културна политика в библиотеките“, което показва колко трайни са интересите ѝ в тематичните области на докторската ѝ дисертация. По-късно, през 2014 г., след проведен конкурс тя става редовен преподавател в същата катедра, като отлично се вписва в нейните профили. Научен ръководител е на не малко дипломанти, които работят именно в областта на краезнанието и краеведската библиография.

Публикационната дейност на Цв. Панчева е богата и разнообразна. Тя става доцент през 1997 г. с хабилитационен труд на тема „Тенденции в развитието на научноспомогателната библиография“, след което подготвя редица студии и статии по проблемите на специалните колекции и тяхната дигитализация и каталогизация, на уникалните дарителски библиотечни колекции, на визуалната реконструкция на местната история на различни краища, както и библиографски справочници и проучвания на лични библиотеки на известни личности. Не малко публикации са посветени и на краеведските изследвания и краеведските издания като основа за изграждане на нови краеведски фондове.

В резултат на дългогодишната и многостранна научнаизследователска дейност на Цв. Панчева съвсем логично се появява и дисертационният ѝ труд „Краезнанието в България: библиографско – книговедски подход“, който обобщава перфектно дългия ѝ професионален, научен и практически опит.

Описание на дисертационния труд

Дисертационният труд обхваща 347 страници и е структуриран в Увод; четири глави, съответно озаглавени: „Възникване и развитие на краеведската книжнина през Възраждането“; „Разцвет на краеведската книжнина в периода на новата българска история /от Освобождението до края на Втората световна война/“; „Особености на краеведската книжнина в периода на тоталитарното управление /1944 – 1989/“; „Развитие на краеведската книжнина в периода на демократичните промени /1990-2017/“, заключение, библиография, включваща 195 заглавия и приложения.

В увода съвсем ясно и точно са представени аргументите за избора на темата на дисертацията, нейната цел и задачи, обхвата на материала и е

изяснена методологията на работата. Целта на разработката е формулирана така: „ ... да се изследва развитието на краезнанието в България от първите негови проявления по време на Възраждането до края на 2017 г. през призмата на книжнината – най-трайният и съхранен във времето белег за краеведска изследователска и популяризаторска дейност.“

В първата глава е дадена обща библиографско-статистическа картина на публикации с краеведско съдържание, повечето от които са прегледани *De visu*. Специален интерес представя разделът за българските книжовници, които имат съществен принос за създаването и развитието на краеведската книжнина. Започва се с делото на Юрий Венелин, който се счита /дали основателно?/ за основоположник на нашето краезнание и се анализира неговата кореспонденция с различни възрожденски деятели, които първоначално събират сведения за него, а по-късно сами стават автори на краеведски публикации. Посочени са изчерпателни сведения за най-ранните краеведски сведения във възрожденската ни книжнина – например в докладите на католическия свещеник Петър Богдан /Бакшев/, в някои преписи на „История славянобългарска“ /като напр. т.нар. Геров препис, за който най-добре е да бъдат взети предвид изследванията на И. Тодоров/, описанието на българските земи от свещеник Константин Иконом, публикациите на Неофит Бозвели, в изданията на Константин Фотинов, на Сава Илиев Панагюрца /на когото може би принадлежи първото истинско по смисъла си краеведско изследване за родния му град/, Георги Икономов. Естествено, по –голямо внимание е обърнато на такива личности като П.Р. Славейков, Л. Каравелов, Г. Раковски през призмата на техните етнографски, фолклорни и езикови проучвания и изнесените от тях за първи път оригинални материали. В заключението си към първата глава докторантката съвсем справедливо отбелязва, че още в този най-ранен период българското краезнание има интердисциплинарен характер. То, обаче ,според мене, е насочено повече към общото, отколкото към частното.

Втората глава на труда ни представя огромен обем информация, множество публикации, дължащи се от една страна на оформянето на българската наука и желанието ѝ да заеме полагащото ѝ се място в различни полета на знанието, а от друга - на стремежа към създаване на нови традиции, към ново осмисляне на историята на България, дори към създаването на нова национална митология, процеси, които не могат да минат без сериозни и задълбочени краеведски проучвания. Разбира се, стремежът е все още към изграждането на „Целокупна България“, но той минава през целенасоченото подготвяне на краеведски издания за различни региони.

За никого няма да е изненада да разбере, че в периода 1944 – 1989 г. стремежът е краезнанието да стане популярна книжнина, насочена към

най-широка, често недобре образована публика. Разгонването на истинските специалисти и учени с високо образование води съвсем естествено към търсене на нова методологична основа за краеведските изследвания. Известните дотогава краеведи са обвинени във „великобългарски шовинизъм“ или „местен буржуазен национализъм“. Периодът е разгледан изключително проникновено от авторката, която проследява „преориентирането“ на краезнанието към полето на историята. Пространно са цитирани изказванията на д-р Димитър Иванчев, който категорично отстоява мнението, че „краезнанието не се покрива с историята и това са неправилни тенденции. Краезнанието цели всестранното проучване на родния край и въпроси, които не са обект на историята или въпроси, които още не са станали история“. Всъщност ако първият период от развитието на краезнанието е осенен от патос и преклонение пред всичко българско, всичко, свързано с родния край, а девизът на втория е „колкото повече толкова по-добре“, то при третия водещото е „да подбираме онова, което ще е идеологически правилното“. Естествено, през тези години са издадени много и ценни краеведски проучвания, наред с такива обаче, които са посветени на различни комунистически дейци от преди 1944 г. и на партизанското движение в различни региони на страната, някои не напълно истински и ненаучни по своя характер. Цв. Панчева обаче е дала много пълна и точна библиографска картина на краеведските публикации през целия период.

С присъщото си внимание към детайла и към всяка подробност доц. Панчева е представила и периода от 1990 до 2017 г. в българското краезнание. Специално внимание тук е отделено на създаването на Съюза на краеведите в България през 1991 г., както и на възникването на специализираното издание „Архив за поселищни проучвания“ – две събития, които изиграват огромна роля за развитието на краезнанието у нас. И извън специализираните издания обаче се оказва, че в този последен период са много повече от предишните периоди заглавията на периодичните издания, които поместват публикации с краеведска тематика и този факт е лесно обясним. Увеличаването на броя на издателствата, на броя на периодичните издания във всички градове на страната, липсата на тежката идеологическа опека води и до увеличаване на публикациите по краезнание, както и до разнообразието от краеведските проучвания. Към тази тематика са привлечени не само местни специалисти и любители, но и учени с национална известност, които участват в комплексни изследвания. Някои тези и хипотези са подплатени с нови информационни източници благодарение на разсекретените архиви, както и от много по-достъпните извори благодарение на развитието на новите технологии. Така се появяват повече краеведски по същността си проучвания с национално, а понякога и с международно значение за целия Балкански регион.

Заключението обобщава направените изводи към всяка глава от дисертацията. Установява се, съвсем точно, че трудът е постигнал основната си цел – да представи развитието на краезнанието в България чрез библиометричния анализ на книжнината и чрез проучването на огромния краеведски ресурс в българския периодичен печат. Той постига и нещо много повече от това – доказва с много примери, че тъкмо краеведските публикации дават необходимата канава за изграждане на пълна картина на националните исторически и културни събития през различни епохи. Оказва се, че интересът на различни слоеве от населението е много устойчив във времето към краеведските изследвания от различен мащаб. В последните години краезнанието успява да завземе нови територии, да усвои нови методи и да осигури нови ресурси за различен тип изследвания. Така се достига до основния извод, а именно че : „Краезнанието е устойчиво и постъпателно развиващо се направление в научните изследвания и в социалния живот на селищата и регионите, което гъвкаво се приспособява към доминиращите в момента глобални и национални тенденции в общественото развитие“.

Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд

Докторската дисертация на Цветанка Христова Панчева е сериозен и извънредно ценен научен труд. Основните ѝ приноси могат да бъдат обобщени в следните пунктове:

1. Събран и професионално е обработен огромен емпиричен библиографски материал – нещо, което в нашата наука се прави за първи път. Това води до изграждането на детайлна картина на развитието на българското краезнание и до въвеждането на редица нови, неизвестни досега факти, свързани с неговото значение и обем. Така изследването става база и за други научни проучвания – нещо, което е голямо достойнство на един такъв труд.
2. За първи път в нашето краезнание е предоставен материал с такъв широк хронологически обхват – от първите краеведски опити та до наши дни. Това дава уникалната възможност да бъдат огледани в реален мащаб процесите, протичащи не само в българското краезнание, но и в различни други отрасли на българската наука. Библиометричният анализ е допълнен със съдържателно щателно книговедско проучване на голям брой публикации, като е специално изтъкнат приносът на всички учени и изследователи, разработвали краеведската проблематика, дори и периферно.

3. Изградена е собствена методика, съчетание от различни подходи, която за първи път позволява да се открият реално силните страни на Националната ни библиография, която гарантира достоверност на извлечената статистическа информация. Особено важно в този смисъл е изследването на периода от 1878 до 1944 г., за който няма създадена национална библиография на статиите.
4. Специално трябва да се изтъкне, че за първи път в настоящия труд библиографски са представени краеведските публикации от 12 научни периодични издания за целия период от издаването им като например „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина“; „Периодическо списание на Българското книжовно дружество“; „Минало“; „Известия на Варненското археологическо дружество“; „Архив за поселищни проучвания“; „Беломорски преглед“ и др.
5. Идентифицирано е за първи път авторството на различни материали на изтъкнати възрожденски и следосвобожденски книжовни дейци, публикували в периодичния печат анонимно, подписали се само с инициали или под псевдоними.
6. Трудът има и принос за изграждането и подпомагането на учебното съдържание на различни курсове в катедрата БНИКП, свързани с краеведската библиография и дигитализацията на писменото културно наследство.

Авторефератът напълно отговаря на изискванията; приносите са отразени реално в автосправката. Авторката има и множество публикации, малко или много свързани с темата на дисертацията, които допълват профила ѝ на успешен и перфектен изследовател.

Заключение :

Докторската дисертация на доцент д-р Цветанка Христова Панчева е приносен научен труд с множество достойнства. Той напълно заслужава да бъде отпечатан и да получи широко разпространение. Като имам предвид всичко това, убедено препоръчвам на уважаемото Научно жури да **присъди на Цветанка Панчева научната степен „Доктор на науките”** в професионално направление 3.5.

8.07. 2018 г.

София

Рецензент:

/проф. д.ф.н. Боряна Христова/

